

СВАКОДНЕВНА КУЛТУРА У ПОСТСОЦИЈАЛИСТИЧКОМ ПЕРИОДУ У СРБИЈИ И БУГАРСКОЈ

БАЛКАНСКА ТРАНСФОРМАЦИЈА И ЕВРОПСКА ИНТЕГРАЦИЈА

Зборник
Етнографског института САНУ
22

ISBN 86-7587-036-1

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

Collection of Papers, Volume 22

Everyday Culture in Post-Socialist Period

Editor in chief:

Dragana Radojčić

Editor:

Zorica Divac

Editorial board:

Gojko Subotić, Radost Ivanova, Milica Bakić-Hayden, Marina Martinova,
Natalija Puškareva, Elena Uzeneva, Elephterios Alexakis, Peter Slavkovsky,
Sofija Miloradović, Bojan Žikić, Jelena Čvorović,
Mladena Prelić, Ljiljana Gavrilović

Secretary:

Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Dimitrije Stefanović and
associate member of the SASA Vojislav Stanovčić, at VIII meeting of the
Department of Social Sciences SASA, on October 10, 2006.

BELGRADE 2006

ISBN 86-7587-036-1

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ

Зборник 22

Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник:

Зорица Дивац

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Радост Иванова, Милица Бакић-Хајден, Марина Мартинова,
Наталија Пушкарева, Елена Узенева, Елефтериос Алексакис, Петер Славковски,
Софија Милорадовић, Бојан Жикић, Јелена Чворовић, Младена Прелић,
Љиљана Гавриловић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на VIII седници Одељења друштвених наука САНУ
одржаној 10. октобра 2006. године на основу реферата академика Димитрија
Стефановића и дописног члана САНУ Војислава Становчића

БЕОГРАД 2006

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 35/III, Београд, тел. 011-2636-804
eisanu@sanu.ac.yu
www.etno-institut.co.yu

Рецензенти:
академик Димитрије Стефановић и
дописни члан САНУ Војислав Становчић

Лектор:
Софија Милорадовић

Превод:
Биљана Сикимић, Петко Христов, Јелена Чворовић,
Сања Златановић и Катарина Црњански

Коректор:
Марија Ђокић

Техничка припрема, корице:
Љиљана Гавриловић

Штампа:
Академска издања
Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства науке и заштите животне средине Републике Србије

Део радова у овом Зборнику резултат је рада на пројектима:

Србија између традиционализма и модернизације – етнoлошка и антрополошка проучавања културних процеса (бр. 147020), Антрополошко испитивање комуникације у савременој Србији (бр. 147021) и Етницитет: савремени процеси у Србији, суседним земљама и дијаспори (бр. 147023), које у целини финансира МНЗЖС РС.

Садржај Summary

Уводна реч	11
Introduction	13
<i>Радост Иванова</i> (Софија), Фактори на промяната във всекидневния живот българите днес	15
<i>Радост Иванова</i> , Фактори промене у свакодневном животу Бугара данас	26
<i>Radost Ivanova</i> , Factors of the Change in the Daily Life of the Bulgarians Today	26
<i>Младена Прелић</i> (Београд), Србија у Европи? Митови и реалност на почетку XXI века	29
<i>Младена Прелич</i> , Сърбия в Европа? Митове и реалности в началото на XXI век	48
<i>Mladena Prelić</i> , A step Forward or a Step Backward En Route for Europe: Serbia in Searching for the European Identity in the Beginning of 21 st Century	49
<i>Горан Башић</i> (Београд), Принципи комунитаризма и либерализма у организацији мултиетничких постсоцијалистичких друштва у југоисточној Европи	51
<i>Горан Башич</i> , Принципите на комунитаризъм и либерализъм в организацията на мултиетническите постсоциалистически общества в Югоизточна Европа	73
<i>Goran Bašić</i> , The Principles of Liberalism and General Welfare in Organization of Multiethnic Post-Socialist Societies	74
<i>Марина Мартинова</i> (Москва), Утицај миграционих процеса на свакодневну културу Московљана	75
<i>Марина Мартинова</i> , Влиянието на миграционните процеси върху всекидневната култура на московчаните	86
<i>Marina Martinova</i> , The Influence of Recent Migration Processes on Moscow Everyday Culture	87
<i>Наталья Пушкарева</i> (Москва), Современное состояние и предмет „истории повседневности“ и ее отличие от этнографических исследований быта	89
<i>Наталија Пушкарева</i> , Савремено стање и предмет „историје свакодневног“ за разлику од етнографских проучавања начина живота	95

<i>Наталија Пушкарџова</i> , Съвременно състояние и предмет на “историята на всекидневието” и нейната различност от етнографските изследвания на бита	96
<i>Natalia Pushkareva</i> , Anthropology of Everyday Life and Ethnographic Research of the Everyday: Differences and Similarities	97
<i>Мирослава Малешевић</i> (Београд), Православље као срж „националног бића“ посткомунистичке Србије	99
<i>Мирослава Малешевич</i> , Православието като сърцевина на „националното битие“ на посткомунистическа Србија	119
<i>Miroslava Malešević</i> , Christian Orthodox Religion Affiliation as a Core of National Being in Post-Communist Serbia	119
<i>Милина Ивановић-Баришић</i> (Београд), Традиционална религијска пракса у светлу ревитализације православља деведесетих година 20. века	123
<i>Милина Иванович-Баришич</i> , Традиционната религиозна практика в светлината на ревитализацијата на православието през деветдесетте години на XX век	132
<i>Milina Ivanović-Barišić</i> , Traditional Religious Practice in the Light of Revival of the Orthodoxy in 1990.	133
<i>Драгана Радојичић</i> (Београд), Конкурси од „читуље“ до „рекламе“	135
<i>Драгана Радојичич</i> , Конкурсите од „поменници“ до „реклама“	147
<i>Dragana Radojčić</i> , Job Openings: from Obituaries to Advertising	148
<i>Зорица Дивац</i> (Београд), У потрази за професијом – млади у транзицији	151
<i>Зорица Дивац</i> , В търсене на професия – младите и прехода	158
<i>Zorica Divac</i> , In Search for Occupation – Serbian Youth in Transition	159
<i>Иванка Петрова</i> (София), Доверие на работното място през постсоциализма	161
<i>Иванка Петрова</i> , Поверење на радном месту током постсоцијализма	170
<i>Ivanka Petrova</i> , Trust on the Work Place Through the Post-Socialism	171
<i>Ана Лулева</i> (София), Памет и заборава за социализма в биографичните разкази	173
<i>Ана Лулева</i> , Памћење и заборав социјализма у биографским причама	184
<i>Ana Luleva</i> , Memory of the Communism and Auto/biographical Narration	184
<i>Мирослава Лукић-Крстановић</i> (Београд), Политика трубаства – фолклор у простору националне моћи	187

<i>Мирослава Лукич-Кръстанович</i> , Политиката на групите за духовна музика – фолклор в пространството на националната мощ	203
<i>Miroslava Lukić-Krstanović</i> , Trumpet Politics: Folklore in the Space of National Power	203
<i>Љиљана Гавриловић</i> (Београд), Право на раѓање и идеја родне равноправности	207
<i>Лиљана Гаврилович</i> , Правото на раждане и идеята за полова (gender) равноправност – от традицията до прехода	221
<i>Ljiljana Gavrilović</i> , A Right to Give Birth: Idea of Gender Equality from Tradition to Transition	222
<i>Соња Ризоска Јовановска</i> (Прилеп/Скопје), Положбата на жените во Република Македонија во постсоцијалистичкиот период	225
<i>Соња Ризоска Јовановска</i> , Положај жене у Македонији у постсоцијалистичком периоду	235
<i>Соня Ризоска-Йовановска</i> , Положението на жените в Македония през постсоцијалистическиот период	237
<i>Sonja Rizoska Jovanovska</i> , The Position of the Woman in R. Macedonia in the Post Socialistic Period	237
<i>Светла Богданова</i> (София), Положението на децата в семејствата на безработни	239
<i>Светла Богданова</i> , Положај деца у породицама незапослених	251
<i>Svetla Bogdanova</i> , The Situation of the Children in Families of Unemployed	252
<i>Александра Павићевић</i> (Београд), „Слобода од родителџа“ – Живот савремене омладине у Србији у светлу процеса демократизације друштва	255
<i>Александра Павичевич</i> , „Свобода“ от родителите – Животът на съвременната младеж в Сърбия в светлината на процесите на демократизация на обществото	265
<i>Aleksandra Pavićević</i> , „Liberation“ from Parents: the Contemporary Serbian Youths in Process of the Society Democratization	266
<i>Јадранка Ђорђевић</i> (Београд), Интернет комуникација и брачно посредовање	267
<i>Јадранка Ђордџевич</i> , Интернет-общуване и брачно посредничество	276
<i>Jadranka Djordjević</i> , Virtual Matchmaking	277
<i>Драгана Антонијевић</i> (Београд), Антрополошки приступ модерним облицима фолклорне комуникације: графити и формулативне SMS и имејл поруке	279

<i>Драгана Антониевич</i> , Антропологично въведение към модерните форми на фолклорната комуникация: графити, стандартизирани sms-сообщения и електронни послания	295
<i>Dragana Antonijević</i> , Anthropological Approach to Modern Forms of Folklore Communication: Graffiti, Formative SMS and E-mail Messages	296
<i>Бојан Жикић</i> (Београд), Антрополошка анализа HIV-вулнерабилности и ризичног понашања у Београду	299
<i>Боян Жикич</i> , Антропологичен анализ на уязвимостта от заразяване със СПИН и на рисковото поведение в Белград	313
<i>Bojan Žikić</i> , An Anthropological Analysis of HIV/HCV: Vulnerability and Risky Behavior in Belgrade	313
<i>Љубинко Раденковић</i> (Београд), Додир са светим у народном хришћанству	315
<i>Любинко Раденкович</i> , Докосването до светостта в народното християнство	325
<i>Ljubinko Radenković</i> , In Touch with Holiness: Folk Christianity	326
<i>Станка Янева</i> (София), Сувенирите: инвестиция в спомена	329
<i>Станка Јанева</i> , Сувенири: инвестиција у успомене	343
<i>Stanka Yaneva</i> , The Souvenirs: An Investment in the Memory	343
<i>Zuzana Profantová</i> (Bratislava), Naratívna každodennst' v kontexte historických zlomov v Česku/a/Slovensku	345
<i>Зузана Профантова</i> , Наративна свакодневица у контексту историјских преврата у Чешкој (и) Словачкој	352
<i>Зузана Профантова</i> , Наративното всекидневие в контекста на историческите превратности в Чехия (и) Словакия	353
<i>Zuzana Profantova</i> , Everyday narratives in the context of historical changes in Czech (and) Slovak Republic	354
<i>Сања Златановић</i> (Београд), Пут до Токија: етнонационализам у Врању од 1999. године	357
<i>Саня Златанович</i> , Път до Токио: етнонационализмът във Враня през 1999 година	369
<i>Sanja Zlatanović</i> , A Trip to Tokyo: Ethno-Nationalism in Vranje Since 1999	370
<i>Галин Георгиев</i> (София), За опазването, показването и преживяването на фолклора	371
<i>Галин Георгиев</i> , О очувању, показивању и преживљавању фолклора	388

<i>Galin Georgiev</i> , About the Preservation, Presentation and Living of the Folklore	389
<i>Иван Борђевић</i> (Београд), Трансформација „социјалистичких“ празника у транзиционој Србији	391
<i>Иван Джорджевич</i> , Трансформација на „социјалистическите“ празници в Србија през преходни период	403
<i>Ivan Đorđević</i> , Transformation of „Socialist“ Holidays in Transitional Serbia	404
<i>Дарја Василева</i> (София), Некролозите в постсоцијалистическата преса: преход од традиција към модерност	407
<i>Дарја Василева</i> , Некролози у постсоцијалистичкој штампи: од традиције до модерности	427
<i>Darja Vasileva</i> , The Obituaries in the Post-Socialist Press. Transition from a Tradition to Modernity	427
<i>Ласта Бановић</i> (Београд), Схватање смрти у савременим читуљама	429
<i>Ласта Џжанович</i> , Представата за смъртта в съвременните поменници	446
<i>Lasta Đapović</i> , The Comprehension of Death in Contemporary Obituaries	447

ИНТЕРНЕТ КОМУНИКАЦИЈА И БРАЧНО ПОСРЕДОВАЊЕ*

Један од циљева интернета јесте занемаривање и превазилажење различитих, у првом реду географских препрека у комуникацији и повезивању људи широм света. Могућности које нам пружа ова врста комуникације има безброј и могу се сагледати са више аспеката.

Овом приликом се указује на улогу интернет комуникације (чет и мејл) у сфери интерперсоналних веза и односа. Реч је о, мање или више, свима нама познатом феномену упознавања и остваривање веза и односа путем интернета. У раду се анализирају различити интернет сајтови, са намером да се сагледа улога ова врсте комуникације у успостављању предбрачних и брачних веза и односа.

Имајући у виду могућности које пружа интернет у интерперсоналној комуникацији, кренула сам у истраживање феномена познатог као *чет*.¹ Употреба интернета и чета у циљу упознавања партнера за везу постаје све распрострањенија и популарнија.² Упркос томе, незнатан је број оних парова чијем је упознавању и забављању кумовао интернет. Наведено ме је подстакло да се из угла етнологије позабавим улогом чета као проводације. Тачније – интересовало ме је на који се начин одвија

Кључне речи:

интернет комуникација,
кибер-простор, чет,
посредник, брак

* Овај рад је резултат истраживања на пројекту: Између традиционализма и модернизације – етнолошко/антрополошке студије културних процеса у Србији, бр. 147020; који је финансиран од стране МНЗЖ РС.

¹ Наведена реч је изведена од енглеске речи *chat room* и користи се као скраћеница за: „виртуелни простор, односно комуникациони канал преко ког комуницира више корисника у реалном времену“ (Stiven Džouns, *Virtuelna kultura, XX vek*, Београд 2001, 363).

² На популарност интернета и чета у Србији крајем двадесетог и почетком двадесетипрвог века указују на првом месту медији. Овом приликом упућујем на прилог у којем ауторка говори о чету као културолошком феномену савременог доба (Шибалић М, *Љубав преко интернета: Кликни ми „волим те“*, Базар, Број 1010, Година XLI, 30. јануар 2004, 20-21).

комуникација између појединаца у виртуелном свету и какав је њен садржај, као и перспектива у остваривању љубавних (предбрачних и брачних) веза и односа.³

Истраживање је подразумевало боравак у кибер-простору и упознавање са концепцијом и садржајем интернет страница у оквиру којих се налазе модули за чет. Интернет странице, односно чет модули које сам анализирао имају сличну структуру и садржаје. Испоставило се да постоји велики број, што страних што домаћих, интернет страница које садрже модул за чет. Понуда је таква да може да задовољи свачији укусу и жељу. Осим општих, постоје сајтови који су „специјализирани“, односно осмишљени управо као „online matchmaking i community servis kreiran da obezbedi jednostavan način svojim članovima da upoznaju druge članove i parove na Internetu.“⁴

Комуникација у кибер-простору може се одвијати и тако што се појединци дописују путем мејла (енгл. e-mail: електронска пошта). Имајући наведено у виду и подстакнута чињеницом да многи користе ту опцију за упознавање будућих партнера, било је неминовно узети у обзир и ту могућност. Прва не искључује другу. Нису ретки примери да се, у зависности од могућности употребе рачунара, користе једна или друга опција, или већ обе упоредо. Многи из техничких (немају рачунар код куће, имају само једну телефонску линију и томе слично) или персоналних разлога не желе да четују, већ користе имејл као интернет опцију за комуникацију. Многи поседују мејл адресе на различитим интернет страницама и самим тим се увећавају могућности одржавања постојећих и остваривања нових познанстава и веза.

Анализирао сам неке од интернет страница. При избору сајтова, основни параметар је била њихова популарност на домаћем тржишту.⁵ Из тог разлога сам их сматрала и најинтересантнијим за истраживање. Посматране интернет странице се, у суштини, не разликују по свом садржају. За извођење закључака нису толико индикативне евентуалне концептуалне дивергенције између посматраних сајтова, колико класификација истих од стране самих посетилаца.⁶

³ Емпиријско истраживање интернет комуникације, конкретно чета, одвијало се током 2004 и 2005. године и у почетној је фази. Из тог разлога свеобухватнија анализа проблема, које сам констатовала, тек предстоји.

⁴ Изнесено стоји у полиси приватности једног од најпопуларнијих домаћих сајтова ове врсте: <http://www.romance-cafe.com/info/privacy>

⁵ О популарности одређеног сајта судим на основу исказа посетилаца, односно испитаника. Основни параметри према којима посетиоци оцењују сајтове су: брзина размене порука приликом чета, могућност разговара са више појединаца на једном сајту, као и „слободан“ приступ (у смислу да није потребно платити регистрацију или додатне погодности, као што су, рецимо, могућност разговора са више особа у исти мах, или могућност слања више од четири поруке у току једног дана).

⁶ Узорак су сачињавали посетиоци интернет страница који живе у Србији и Црној Гори, као и наши исељеници. Разговарала сам са испитаницима оба пола, старости између 20 и

Појединци интернет странице препознају као „озбиљне“ и „мање озбиљне“. Основни параметар према којем врше поделу представља садржај одређене странице, односно модула за чет. Међутим, то не значи да се на страницама које се сматрају „неозбиљним“ могу срести особе које четују са „озбиљним“ намерама, као и обратно. Посетиоци са „озбиљним намерама“ су они који „одлазе на нет“, јер желе да упознају једну особу или више њих са којима ће разговарати о музици, филму, позоришту, клатурним збивањима, укратко о широком спектру тема, али ретко и никако не на самом почетку упознавања – о сексуалним искуствима. „Неозбиљним посетиоцима“, за разлику од претходно поменуте групе, сматрају се саговорници који посећују интернет странице са намером да пронађу особу за забаву и флерт.

Истраживање виртуелног простора поставља пред нас низ питања методолошке природе, пре свега у вези са избором метода рада.⁷ Са тим у вези је и питање позиције и улоге истраживача. Постоје две могућности када је у питању одређивање статуса истраживача у овој врсти проучавања. Једна би била *covert research* – истраживач је у том случају посматрач који, како наводи Кристина Хајн *stays on the verandah*,⁸ а друга подразумева супротно од прве и, посматрано са етичког становишта – оправданија је. Претпоставила сам да ће, с обзиром на тему проучавања, бити примереније да у истраживању будем „прикривени посматрач“.⁹ Сматрала сам да је у циљу добијања веродостојних података исправније да испитаницима не откривам своју истраживачку позицију, а да активно учествујем у чету.¹⁰

Чињеница је да је добијене податке теже проверити када је у питању истраживање интернета, али то свакако није оправдан и довољан разлог да се проучавање виртуелне реалности не обавља.

Проблеми у вези са методама истраживања интернета настају због тога што се материјални простор одваја од дигиталног и што се везе између њих потцењују, разлике истичу, а сличности занемарују.¹¹ Научни дискурс би,

45 година. У истраживању су учествовали испитаници који нису у браку, али и они који су ожењени, односно удате испитанице, као и разведени, односно испитанице које су разведене.

⁷ Методски поступци прикупљања података које сам применила у истраживању подразумевали су примену стандарних метода и техника етнографског истраживања (употреба релевантне домаће и стране литературе и обављање теренског истраживања), с тим да сам их прилагодила простору и предмету који је истраживан. О методама етнолошког истраживања кибер-простора видети код: Љиљана Гавриловић, *Етнографија виртуелне реалности*, ГЕИ САНУ ЛП, Београд 2005, 9-16.

⁸ Према: D. Bell, *An Introduction to Cybercultures*, Routledge, London, New York 2001, 198-200.

⁹ Исто, 2001, 199.

¹⁰ То кокретно значи да сам поставила свој профил на интернет страницама које сам анализила. На тај начин сам се активно укључила у комуникацију, односно чет, тј. била сам истраживач који учествује.

¹¹ Wittel Andreas, *Etnografija u pokretu, od terena do mreže i interneta*, http://www.ief.hr/novaetnografija/etn_3teksta.php/Wittel.pdf

имајући у виду наведено, требало усмерити ка изналажењу најадекватнијих методолошких решења за изучавање интернета.¹²

Комуникација у кибер-простору омогућава истовремену посету већег броја сајтова. Многи ту предност интернет комуникације обилато користе. Има такође примера да појединци, незадовољни услугама одређеног сајта или због разочараности у посетиоце, „прелазе“ на други сајт, верујући да ће на следећем или већ ко зна којем по реду пронаћи одговарајуће саговорнике. Самим тим, проширују се могућности за избор „праве“ особе. Могућност великог избора представља један од примарних разлога зашто људи, желећи да упознају потенцијалног партнера за везу или брак, користе интернет и чет.

Посетиоци се, с обзиром на учесталост боравка „на чету“, могу оквирно поделити на оне који се „не скидају са нета“, тј. четују свакодневно, и то по неколико сати на дан. У другу групу сврставају се они који четују повремено – у распону од два, три пута недељно до неколико пута месечно. Интензитет „одласка на чет“ зависи свакако од могућности употребе компјутера и од слободног времена. У вези са том констатацијом, интересантно је напоменути да нису ретки појединци који су рачунар куповали са намером да га користе за одлазак на чет или играње игрица. Наравно, имамо и супротне примере: појединци поседују рачунар и модем за интернет, али не желе да га користе у циљу успостављања љубавних веза и односа. Те особе имају аверзију према чету, односно не верују у могућност упознавања партнера посредством интернета и чета.

Појединци посећују интернет странице из више разлога. Једни четују јер су радознали и желе да „пробају нешто ново“, други јер им је досадно: „на паузи сам и досадно ми“, а трећи – опет – јер су усамљени.

Веза између усамљености и чета свакако постоји. Појединци који четују са намером да на тај начин реше проблем усамљености, најчешће су у немогућности да се друже са пријатељима офлајн, јер су исти већ у браку и имају породичне обавезе и недовољно слободног времена за дружења са њима. Из тог разлога, особе које нису у браку или у вези, проблем решавају тако што четују, односно траже на интернету особу са којом ће разговарати. Због тога се велики број усамљених и оних који су сами затиче на чету (свакако да самоћа и усамљеност нису увек узрочно-последично повезане са брачним стањем). Неки испитаници чак сматрају да немају други избор уколико желе да сретну „сродну душу“. Наравно, уз то реално постоји и

¹² Наведене проблеме су у страним етнологијама/антропологијама покушали решити тако што су организовали скупове, конференције и форуме на којима су истраживачи различитих профила износили своје запажања. У вези са тим видети: Hine Christine, *Virtual Ethnography*, IRISS '98, <http://www.sosig.ac.uk/iriss/papers>; Marcus G. E. *Ethnography in/of the world system: the emergence of multi-sited ethnography*. *Annual Review of Anthropology* 24, 1995, 95-117; Mann Chris & Stewart Fiona, *Internet Communication and online Research: A Handbook for Researching Online*, Forum: *Qualitative Social Research*, <http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-01/1-01review-gray-e.htm>.; Bošković Aleksandar, <http://www.gape.org/sasa/lecture203.htm>

„друга страна медаље“, а то је питање утицаја интернета на отуђење.¹³ Интернет нам омогућава превазилажење једне врсте проблема, али истовремено представља опасност, јер је граница између усамљености и отуђености поприлично флуидна.

У корелацији са разлозима стоје и аспирације. Једни желе да се забаве, други да „убију“ време, а неки би да упознају „сродну душу“. У основи свих „јављања“ ипак се налази интенција *упознати потенцијалног партнера*.

Наши исељеници, за разлику од већине посетилаца који живе у Србији, четују са девојкама из матице са намером да упознају „девојку за брак“. Исељеницима је интернет комуникација уједно и контакт са матицом. С обзиром на то, не постоји разлог који би их спутавао да јасно и без околишања изразе своје намере и жеље. Међутим, у тој ситуацији постоји и реверзибилан однос. Нестабилна економска, социјална и политичка ситуација у земљи подстакла је особе женског пола да излазак из земље реше тако што ће се удати за странца, односно за мушкарца који је пореклом са ових простора, а живи ван матице. Интернет и чет су се у том погледу показали као најпримеренији за изналажење брачног партнера у иностранству. Проналажење брачног партнера у иностранству, где је економска и политичка ситуација неупоредиво боља од ове у земљи, указује на везу између интернет комуникације и политичког система, односно социо-економске ситуације у земљи.¹⁴

Код многих посетилаца наглашена је тежња да се виртуелно дружење конкретизује, односно – реализује у офлајн стварности. Упркос томе, у мањини су посетиоци који интернет доживљавају као брачног посредника. Наведено је да је то само делимично последица неповерења у онлајн упознавање и везе, а у знатнијој мери је у корелацији са чињеницом да се на нету и чету могу срести махом посетиоци који желе само забаву и авантуру. Није нимало лако утврдити колика је бројчана надмоћ једних у односу на друге посетиоце. У покушају да барем донекле установим чињенично стање, послужила сам се статистиком која се води на једној од најпознатијих домаћих интернет страница.¹⁵ Чланови поменутог „кафана“ подељени су по

¹³ Колико је поменути проблем присутан, не само у Србији, већ и на ширем европском простору илуструје податак да је на БЕЛЕФ-у 2005. године одиграна позоришна представа „Nickname“ у којој се приказују потешкоће које се јављају услед свакодневног вишечасовног „четовања“ или дописивање путем имејла (видети: <http://www.belef.org/05/pozorište/nadimak.html>).

¹⁴ О томе како економска и политичка ситуација могу да допринесу популаризацији интернета као посредника при склапању бракова не показује само моје истраживање, већ је тај проблем студиозно разматран у књизи: Constable Nicole, “Romance on a Global Stage: Pen Pals, Virtual Ethnography, and 'Mail-Order' Marriages”, http://www.amazon.com/gp/reader/0520238702/ref=sib_dp_top_fc/002-7203713-8583245?_encoding=UTF8&p=S001

¹⁵ У питању је интернет страница: <http://www.romance-cafe.com> О популарности исте судим на основу исказа испитаника, а илустрације ради наводим оцену једног од посетилаца поменутог сајта који се представио као „Стари ловац“: „Постао сам ваш члан, не тако дуго. Немам појма више где сам већ био члан. Али нисам још нашао нешто тако добро као што

групама које су формиране према интересовањима, тј. жељама посетилаца. Од укупног броја чланова (10.596 – толико их је било у једном од посматраних дана), у групи оних који су навели да су се учланили јер желе да пронађу партнера за брак налазило се 117 чланова, а највише посетилаца има у групи „шта буде – биће“ (6.698).¹⁶ Наведене бројке мењају се из дана у дан, али не у свим групама. Најчешће се увећава број чланова у групи „шта буде – биће“, док се број посетилаца који се у старту декларишу за „брак“ не мења месецима. То што је неко члан једне од група, не значи да не може да комуницира са посетиоцима који се налазе у другим групама, и обрнуто. Припадност одређеној категорији и профил битни су због тога што представљају смерницу за оне који „трагају“. Осим тога, многи који се налазе у групи „шта буде биће“, иако имају примарну жељу да упознају момка или девојку са којом би да остваре љубавну везу или склопе брак, прикривају је из страха да не буду погрешно схвћени и, самим тим, онемогућени да „бирају“ или да буду „изабрани“.

Очигледно је да неповерење у чет представља један од разлога који утиче на формирање (нумеричке) несразмерности између броја посетилаца чета и бракова којима је кумовао интернет. У вези са тим, једна од посетитељки виртуелне кафане истиче:

Немам предрасуда по питању овакве врсте упознавања али је наша средина још увек, нажалост, резервисана према свему што је ново. Да, упознали смо се баш овде, било је то више другарско ћаскање а врло брзо смо разменили бројеве телефона, и пошто нисмо баш далеко, око 100 км после само 15 дана дошло је до првог сусрета. Мислим да смо и он и ја већ тада знали да ћемо остатак живота проживети заједно. У међувремену смо били на одмору, чак су се и родитељи упознали а венчање је заказано за октобар. Ако успем да се са околином договорим, верујте са задовољством бих вас позвала на венчање, јер знам да би многи желели да то прочитају и разбију предрасуде

(у потпису: бивша чланица).¹⁷

Међутим, ретки су они којима се десило нешто слично. Самим тим, у већини су они који не верују у могућност остваривања „праве“ везе и партнерских или пријатељских веза посредством интернета. Стварању неповерења у моћ чета као мечмејкера (енгл. *matchmaker* – проводација)

сте Ви. Честитам и поносан сам да и наши људи знају како да користе интернет. Желим вам све најбоље и да наставите да и даље водите, овај супер сајт.“ (забележено на насловној страни интернет странице: <http://www.romance-cafe.com>, 5. 7. 2005.).

¹⁶ Остале категорије су: „забава“ и у њој има 731 члан; „пријатељство“ броји 599 чланова, „секс“ 529 чланова, „ћаскање“ 510, „само авантура“ 404, „чет или имејл“ 308, „дугорочна веза“ 302, „партнер за излазак“ 89, „свингери“ 51 и категорији „остало“ налази се 251 члан (<http://www.romance-cafe.com>; 28. 9. 2005.).

¹⁷ Забележено на насловној страни интернет странице: <http://www.romance-cafe>, 27. 7. 2005.

доприносе негативна искуства стечена приликом упознавања виртуелног партнера у офлајн стварности. Наиме, многи су приликом првог сусрета „ван нета“ били разочарани због понашања или физичког изгледа особе са којом су се упознали „на чету“. Испоставило се да особа са којом су „били на чету“ није таква каквом се представљала. Самим тим, долази до прекида даље комуникације. Уједно се губи и нада у могућност упознавања партнера посредством чета. Многи престају да одлазе „на чет“ након првог или другог неуспелог покушаја. Други се враћају трагању за „нормалном“ девојком или младићем у виртуелном свету месец или два након неуспелог покушаја, надајући се да ће овај пут имати више среће.

Незнатан број оних онлајн веза које имају „срећан крај“ не умањује значај и улогу интернета као виртуелног проводације. Интернет јесте посредник у остваривању веза, независно од постојаности и квалитета остварених односа. Он јесте својеврсна онлајн агенција, чије се услуге обављају у оквиру граница кибер-простора. На том простору нема непосредног контакта између особа које траже услугу и оних који руководе тим агенцијама. Претпостављам да је чет, из истог разлога, кудикамо популарнији у односу на неке друге офлајн агенције које посредују при упознавању брачних партнера.¹⁸

Једна од предности интернет комуникације, конкретно – чета, сагледано у односу на комуникацију „уживо“, јесте непостојање физичког контекста. Упоредо са тим, истиче се још једна дистинктивна компонента интернет комуникације – загарантована дискреција. Посетиоци интернет страница сагласни су да је због тога једноставније успоставити комуникацију са људима у виртуелној стварности, у односу на ову у којој живимо. У вези са тим, један од посетилаца чета истиче:

На интеренету си опуштенији, тамо можеш да кажеш све што хоћеш, јер те други не познају, интернет је као рупа у коју закопаш тајне.

Наведене предности можемо безусловно прихватити као такве само уколико занемаримо да, уједно, могу имати и негативне последице. Испоставило се да непостојање физичког контекста и могућност прикривања правог идентитета, односно измишљање нових, јесте котнрапродуктивно приликом покушаја реализације виртуелне везе у реалности у којој живимо. Наиме, посетиоци се у интернет комуникацији неретко опходе према саговорнику на другачији начин у односу на свој наступ ван виртуелне стварности. Такво искуство наводи појединце да инсистирају на сусрету „уживо“, јер:

¹⁸ Несумњиво да би било интересантно извести компарацију на линији – особе које имају улогу проводације у офлајн сфери – офлајн агенције за брачно посредовање – интернет и чет. С обзиром на то да анализа те врсте односа превазилази оквире овог рада остаје да се са тим питањем позабавим у неком од наредних прилога.

све док не сретнеш особу не можеш бити сигуран каква је; сусрет ван нета је важан не само због утврђивања физичког изгледа, он често јесте пресудан, битно је такође да видиш како се неко понаша, говори, облаци

наводи једна од посетитељки чета.

У вези са тим намеће се питање: које су контраиндикације уколико дође до злоупотребе флуидности идентитета.¹⁹ Наиме, зар можемо бити сигурни да појединци у виртуелном свету не комуницирају управо на исти начин на који то чине и у свету у којем живе и да се у офлајн реалности не прикривају „прави“ идентитети. У томе и јесте највећа потешкоћа, рекла бих, јер није нимало једноставно установити када је неко стварно то што јесте.

Значајну улогу у интернет комуникацији има фотографија.²⁰ Истакла сам да непостојање физичке компоненте у виртуелној стварности оставља могућност имагинације, а узрочно-последично са тим и могућност формирања погрешне представе о особама са којима се комуницира. Наведено резултира формирањем погрешног утиска о саговорнику и самим тим је неминовно разочарење при сусрету „уживо“. Претпостављам да аутори интернет страница примарно из тог разлога постављају опцију „галерија“, у којој се налазе фотографије чланова одређене интернет странице. Наведено омогућава, онима који крећу у комуникацију не само да „сниме“ саговорника, већ и да сами поставе своје фотографије. Упркос томе, у већини су они посетиоци који не желе да поставе своју фотографију. Неки од њих се стиде свог физичког изгледа, а многи се плаше да их због постављене фотографије не „стартују“ или „смарају“ они посетиоци са којима не желе да комуницирају. Није искључено да код неких посетилаца постоји и страх од препознавања од стране колега, пријатеља или рођака. Наиме, многи појединци одлазе у виртуелну „кафану“ крадомице, односно – не желе да за то знају они њихови пријатељи, рођаци или колеге који на овај вид комуникације гледају са подсмехом. Наравно, не треба занемарити могућност постављања и слања лажних фотографија, односно фотографија особа које су zgodније и привлачније у односу на онога ко их шаље. Међутим, какве год да су намере посетилаца чета, ретки су они који се поигравају на тај начин, јер им лажно представљање никако не иде у прилог. Упркос томе, многи, из страха да не би били преварени и у жељи да се увере у истинитост физичког изгледа саговорника, захтевају да им пошаље две или три фотографије на којима се налази у различитим ситуацијама.

¹⁹ Проблем идентитета појединаца немогуће је избећи или игнорисати када је у питању истраживање кибер-простора. О томе сведочи и зборник радова: *Virtuelna kultura, identitet i komunikacija u kiber-društvu* (ur. S. Džouns, Bibiloteka XX vek, Beograd 2001) у којем аутори (њих десет) покушавају да размотре не само предности, већ и последице развоја информационаих технологија.

²⁰ Videti: Moličnik Vesna, *Fotografije na osebnih spletnih straneh kot možen vir antropološkega raziskovanja*, *Traditiones* 30/1, Ljubljana 2001, 313-324.

Испоставило се да је у причи о виртуелним дејтовима и онлајн љубавима пресудан сусрет у реалности у којој живимо. Да ли ће виртуелно дружење и љубав имати срећан или несрећан крај, то не зависи од структуре и садржаја одређеног сајта, већ од сусрета и упознавања ван кибер-простора. Истакла сам већ да је незнатан број појединаца који се након првог сусрета у овој реалности заинтересују за наставак дружења изван виртуелне стварности. Из тог разлога, искуснији у овој врсти комуникације „живе у виртуелној стварности“, односно пролонгирају сусрет „уживо“ колико год је могуће. Наведено се може схватити као показатељ да виртуелна стварност јесте другачији свет од овог у којем живимо и да нисмо сви спремни и у подједнакој мери изверзирани да се у њој сналазимо.

* * *

Упркос томе што кибер-простор представља реалност *per se*, постоји преплитање између њега и света у којем живимо.²¹ Претпостављам да томе доприноси чињеница да један не искључује други, већ да егзистирају паралелно. Самим тим, однос онлајн-офлајн реалност постаје јасније одређен. Међутим, уједно постоји дихотомија у схватању онлајн и офлајн сфере. Не можемо бити сигурни да је она оправдана, али свакако да показује како посматрамо однос између те две реалности. Стиче се утисак да управо њихово преплитање збуњује појединце. Претпостављам да конфузија настаје зато што кибер-свет *a priori* означавамо као нешто имагинарно и у дивергенцији са офлајн стварношћу. Уколико интернет комуникацију и чет посматрамо из овог света у којем живимо, виртуелна стварност може да изгледа као нешто нестварно и необично. Осим тога, чини се да је људима тешко да прихвате да уз ову постоји и нека друга реалност, која тиме што смо у њој физички невидљиви није ништа мање реална од стварности у којој живимо. Виртуелна стварност је илузија онолико колико и ова у којој смо физички присутни, односно – онолико колико ми сами желимо да то буде.

* * *

Остаје да се запитамо куда води све већа поплава интернет сајтова, као и све већи број њихових посетилаца, и шта се дешава у случају када се употреба истог „предозира“. Изгледа да је, у ствари, немогуће да се услед иновација у технолошкој сфери спречи настанак негативних појава и последица у социјалној сфери. Самим тим, у први план се поставља питање да ли је интернет најадекватније решење за превазилажење одређених

²¹ Спој онлајн сфере и офлајн живота не назире се у неким другим варијантама интернет комуникације тако јасно и није од суштинског значаја, као у случају чета. Овде, пре свега, мислим на мудове (engl. MUD – Multi-User Domain/Dungeon) и форуме као врсту интернет комуникације. Овом приликом упућујем на рад: Иван Ђорђевић, *Идентитет у 'виртуелној заједници': случај форума „Знак Сагите“*, ГЕИ САНУ ЛП, Београд 2005, 263-277.

персоналних и друштвених проблема. Наиме дотеривање интернет комуникације и услуга те врсте не указује само на постојање одређеног културолошког феномена дугог трајања, већ – пре свега – на постојање одређених проблема који, претпостављам, због наше склоности да (пре)наглашавамо позитивности које модерна технолошка достигнућа нуде, често остају занемарени или маргинализовани.²²

Јадранка Джорджевич

Интернет-общуване и брачно посредничество

Една од целите на Интернет е обезсмислянето и преодолуването на различните, на прво место географски, препятствия в комуникацията и врзките между хората по целия свят. Възможностите, които ни предлага този вид комуникация, са безбройни и могат да бъдат погледнати от различни аспекти.

Ключови думи:

комуникация по Интернет,
чатене, виртуални врзки,
браќ

Този път се фокусираме върху един от вариантите на този вид комуникация – чатенето (на англ. *chat*). Става дума за повече или по-малко познатия на всички ни феномен на запознаване и осъществяване на врзки и отношения чрез Интернет. Накратко казано, в настоящата работа ще бъдат анализирани разнородни социални фактори и програмите за чатене, с намерението да бъдат видяни както възможностите, които предлага, така и последиците, които има този вид комуникация за установяване на предбачни и брачни врзки и отношения.

²² Изузетак представљају научници из иностранства, који су неке од проблема у вези са развојем и утицајем информационах система на културу и живот појединца констатовали још седамдесетих година двадесетог века (видети: А. Escobar, *Welcome to Cyberia, Notes on the Anthropology of Cyberculture*, *Current Anthropology*, Volume 35, Number 3, June 1994, 211-231).

Jadranka Djordjević

Virtual Matchmaking

Whether we like it or not, personal computers and internet have become an integral part of our daily lives. Well aware of the possibilities offered by internet, I researched into phenomena known as chat. To be more precise, I was interested in ways of communication between individuals in virtual world, its content

and perspectives in forming premarital and marital relationships. The research comprised active participation in cyber space and acquiring knowledge of conception and contents of internet sites with modules for chat. There are many such sites, foreign and local, that could fulfill everybody's desires and wishes. Communication in virtual reality allows surfing a number of sites.

Key words:

Internet communication,
cyber space, chat,
matchmaker, marriage

A possibility of a number of choices is one of the primarily reasons of why people, wanting to find a potential partner for marriage or relationship, use internet and chat. Internet is visited from various reasons: some people are just curios and want „to try something new“, some are bored: „I'm on a brake and bored“ and some are just plain lonely. Underline all these is the common intention- to meet a potential partner. In spite of this, the visitors who experience internet as a marriage matchmaker are minority. This is only partially due to the virtual nature of the possible relationships and disbelief in such kind of relationship forming, and is more due to the fact that most visitors just want to have fun and adventures. I assume this to represent one of the reasons influencing the numerical difference between the chat visitors and entered marriages via internet. In the story of virtual sites and online love affairs, the meeting in a real, off-line world is decisive. Virtual friendships and love affairs happy endings do not depend of contents and structure of a particular site, but on a meeting outside cyber space. Even so the given small number of the online relationships with happy ending, the role and importance of internet as virtual matchmaker stands. Internet is a mediator in establishing relationships regardless of their quality and persistence. Namely, internet is a particular online agency whose services are provided in one reality, within its borders. In spite of the fact that cyber space represents a reality per se, between it and the world we live in, there is a certain connection. It is probably that this parallelism and knotting that confuses certain individuals. I assume that confusion arises because we mark cyber space a priori as something imaginative and in divergence with the real of-line world, never doubting the actual reality of the world we live in. This virtual reality is as much an illusion as this one where we actually live, depending on how much we want it to be. The expansion and technical superior of internet communication and similar services point to an existence of

particular long lasting cultural phenomena, and point to certain problems that stay marginalized because of our inclination to overemphasize modern technologies. Considering all, I suggest that scientific discourse should be directed into realization of contraindications implied by internet communication.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

316.7(4-664)(082)

39(4-664)(082)

316.4(4-664)(082)

316.7(497.11)"198/200"(082)

Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду / главни и одговорни уредник Драгана Радојичић ; уредник Зорица Дивац. - Београд : Етнографски институт САНУ, 2006 (Београд : Академска издања). - 447 стр. : илустр. ; 24 см. - (Зборник / Српска академија наука и уметности, Етнографски институт, ISSN 0351-1499 ; 22)

На спор. насл. стр.: Everyday Culture in Post-Socialist Period. - Радови на више језика. - Тираж 500. - Библиографија уз већину радова. - Резимеи на буг. и енгл. језику или срп. и енгл. језику уз сваки рад.

ISBN 86-7587-036-1

1. Радојичић Драгана

а) Културни идентитет - Постсоцијалистичке државе - Зборници б) Свакодневни живот - Етнографска истраживања - Постсоцијалистичке државе - Зборници ц) Друштвене промене - Културни аспект - Постсоцијалистичке државе - Зборници д) Култура – Транзиција - Србија - Зборници

COBISS.SR-ID 135274764